

ВІДНОСИНИ ВАЛЕНТИНА МОРОЗА ІЗ СОЦІАЛ-НАЦІОНАЛЬНОЮ ПАРТІЄЮ УКРАЇНИ

Стаття висвітлює основні віхи і форми співробітництва В. Мороза та Соціал-національної партії України (СНПУ) протягом початку 1990-х – початку 2000-х рр. Автор аналізує участь дисидента у політичному житті партії, його вплив на ідеологію соціального націоналізму. Досліджено основні публіцистичні твори В. Мороза, написані у співпраці із СНПУ, зокрема «Націоналізм ХХІ століття», «У пошуках українського Піночета», «Концепція світового українця» тощо. У статті розкривається внесок В. Мороза у поширенні ідей українського націоналізму та україноцентризму.

Ключові слова: *Валентин Мороз, Соціал-національна партія України, соціальний націоналізм, «Націоналізм ХХІ століття», «Варта Руху».*

Валентин Якович Мороз – уродженець Волині, історик і публіцист, один із лідерів українського дисидентського руху, який тринадцять років провів у радянських тюрмах і колоніях. Протягом 1979–1991 рр. він знаходився у вимушеній еміграції у США і Канаді. Тільки в останні роки «перебудови» колишній політв'язень отримав можливість повернутися до України та відразу розпочав активну роботу, спрямовану на реалізацію української національної ідеї, поширення в суспільстві ідей націоналізму. Протягом початку 1990-х – початку 2000-х рр. дисидент активно співпрацював із Соціал-Національною партією України (СНПУ), однією із найвпливовіших українських праворадикальних організацій того періоду. Предметом статті є основні віхи і форми співробітництва В. Мороза та СНПУ. До історіографії проблеми можна віднести праці Е. Вілсона [1], Г. Бурнашова [2], Е. Андрюшенка [3]. До джерельної бази входять публіцистичні твори, публічні виступи В. Мороза, матеріали періодичних видань «Анабазис», «Соціал-націоналіст», «Орієнтири».

Проживаючи у Львові з 1991 р., В. Мороз проявляв активність у сфері громадсько-політичного життя. На початку 90-х рр. ХХ ст. В. Мороз зближується із Соціал-Національною партією України (СНПУ), її лідерами Ярославом Андрушківим і Андрієм Парубієм. Партія була заснована в жовтні 1991 р. в результаті об'єднання парамілітарної організації «Варта Руху»

(Я. Андрушків, Ю. Криворучко), Студентського Братства Львова (О. Тягнибок), Організації української молоді «Спадщина» (А. Парубій)[3, арк. 54]. Фактично діяльність СНПУ обмежувалася територією Західної України, а основна частина електорату знаходилась на Львівщині.

Передумови співпраці В. Мороза із СНПУ були закладені ще восени 1990 р. Перебуваючи в еміграції у Торонто (Канада), дисидент намагався брати участь у процесах національного відродження в Україні. Найбільш важливим кроком та передумовою для здобуття Україною незалежності він вважав утворення діячими опозиції радянському режиму власних військових структур та формувань, а у перспективі — національних збройних сил [4, с. 4–6]. Саме майбутню національну армію В. Мороз бачив основною запорукою реалізації національних прав українського народу [5, с. 3–5]. В ході одного із перших візитів до УРСР дисидент взяв участь у роботі II з'їзду НРУ 25–28 жовтня 1990 р. у Києві, де виступив із закликом до створення української армії. Її зародком В. Мороз бачив саме націоналістичну організацію «Варта Руху», діяльність якої була високо ним оцінена: «То — перша реальна формація української самооборони... це перша реальна сила»[6]. У Канаді утворений В. Морозом «Фонд століття» розпочав збір коштів для фінансової підтримки «Варти Руху»[7, с. 14–15]. Саме підтримка цієї організації дисидентом обумовила його подальше зближення із СНПУ.

Ще однією причиною співпраці стала ідеологічна близькість. СНПУ була носієм ідеології українського націоналізму ультраправого зразка, що відповідало світоглядним орієнтирам В. Мороза. На думку американського дослідника Е. Вілсона, СНПУ на відміну від Української національної асамблеї — Української націоналістичної самооборони (УНА-УНСО) та об'єднання «Державна самостійність України» (ДСУ) ідеологічно була більш прихильна до націоналізму Д. Донцова. Очевидно, завдяки впливу В. Мороза основною політичною вимогою СНПУ на початковому етапі її діяльності була мілітаризація українського життя через перетворення Галичини на своєрідну «українську Пруссію» [1, р. 80].

Після повернення до України В. Мороз залишився громадянином Канади, що накладало певні обмеження на його політичну активність. Дисидент не був членом СНПУ, проте вважався неофіційним ідеологом партії та мав певний вплив на партійне середовище [8]. Влітку 1992 р. з ініціативи В. Мороза під керівництвом СНПУ у Львові було створено об'єднання українських праворадикальних груп «Націоналістичний блок». В. Мороз та інші лідери партії активно критикували керівництво Народного Руху України (НРУ) за їх поміркованість, ліберальність, співпрацю із президентом Леонідом Кравчуком. Соціал-націоналісти висували вимоги переходу НРУ із національно-демократичної на націоналістичну платформу [9, с. 789–790].

У жовтні 1992 р. дисидент виступив одним із активних організаторів невдалої спроби захоплення «Націоналістичним блоком» львівського осередку НРУ з метою посилення політичних позицій СНПУ [1, р. 80]. Такі заяви та дії соціал-націоналістів викликали несприйняття зі сторони лідера Руху В'ячеслава Чорновола. З його ініціативи на початку листопада 1992 р. у Львові було проведено конференцію НРУ, на якій із організації було виключено прихильників В. Мороза [9, с. 798].

На початку 1993 р. після розколу НРУ частина його членів на конгресі в Харкові утворила Всенародний Рух України (ВНРУ) на чолі із Ларисою Скорик та Миколою Потоцьким. Між «Націоналістичним блоком» В. Мороза та ВНРУ досить швидко було налагоджено тісні контакти [1, р. 80]. Розглядалась пропозиція про об'єднання цих організацій під керівництвом В. Мороза, проте її не було втілено в життя [10].

Протягом другої половини 1990-х — початку 2000-х рр. зв'язки між В. Морозом та СНПУ були не менш інтенсивними. Зокрема, історик підтримав дії членів СНПУ та підконтрольної їй парамілітарної організації «Патріот України» під час сутичок 7 листопада 1997 р. у Львові із прихильниками Комуністичної партії України, привезеними для влаштування провокацій зі східноукраїнських областей [3, арк. 130; 10]. 21 березня 1999 р. він виголосив промову на V з'їзді СНПУ [11].

Партією було організовано ряд творчих вечорів на честь дисидента [12; 13]. Зокрема, 3 травня 2001 р. за сприяння СНПУ було організовано урочистий ювілейний вечір з нагоди 65-річчя В. Мороза. Захід відбувся в актовому залі Львівського державного інституту фізичної культури, з привітальними промовами виступили ректор інституту М. Герцик, голова Львівської обласної організації СНПУ А. Парубій, голова місцевої Спілки письменників Л. Різник [13]. Сам В. Мороз на творчому вечорі виголосив доповідь «Концепція світового українця». Він вкотре підкреслив тезу, що нація є найбільшою цінністю: «...нація — на рівні Бога». У розвитку кожної нації Мороз виділив два періоди — етнографічно-територіальний (домодерний) та духовно-волюнтаристичний (модерний). На його думку, в сучасному світі шанси на повноцінне існування мають тільки ті народи, які змогли створити концепцію світової нації. В. Мороз пропагував ідеї незамінності, центрального становища українства у світі: «...світ без України мене не цікавить!.. Україна і український інтерес мусять бути у цьому світі». Історик закликав усіх українців, незалежно від їх місця проживання у світі, залишатися апологетами національної ідеї та захищати передусім українські інтереси [14]. У номері офіційного часопису СНПУ «Орієнтири» за квітень 2001 р. на обкладинці було розміщено портрет В. Мороза та привітання від лідера соціал-націоналістів Я. Андрушківа.

Однак основною формою співробітництва була публікація публіцистичних творів В. Мороза у офіційних періодичних виданнях СНПУ — журналах «Соціал-націоналіст» [15], «Орієнтири» [14; 16], збірці «Правий напрям» [17]. За сприяння партії у видавництві «Сурма» вийшли друком дві програмні брошури В. Мороза — «Націоналізм ХХІ століття» (1997 р.) та «У пошуках українського Піночета» (1999 р.) Видання цих статей було здійснено в рамках серії «Літопис української ідеї», метою якої було ознайомлення широкого кола читачів із спадщиною класиків українського націоналізму та пропаганда ідейукраїноцентризму [18, с. 2].

Стаття «Націоналізм ХХІ століття» є передруком виступу В. Мороза на урочистому святкуванні його 60-річчя 20 квітня 1996 р. у Львові. У 2004 р. за сприяння фонду Дмитра Донцова у Львові побачило світ друге її видання. Передмову до брошури написав голова СНПУ Я. Андрушків. Він назвав колишнього дисидента «рупором та ідеологічним прапором» українського націоналізму. Лідер соціал-націоналістів звернув увагу на україноцентризм як стрижневу ідею праці В. Мороза та його спрямованість до виховання молодого покоління у національному дусі. Я. Андрушків вказував також на популярність творів В. Мороза серед студентів та молоді в різних містах України та на необхідність заснування спеціального всеукраїнського інституту та видавництва для пропаганди ідей українського націоналізму [12, с. 4–5].

У праці «Націоналізм ХХІ століття» В. Мороз виклав своє бачення місця і ролі нації в історії людства, сформулював власне бачення ідеології українського соціального націоналізму. Колишній дисидент вважав, що поділ людства на нації є природним, кожна нація наділена колективною свідомістю, а в світі існує своєрідна «черга націй» щодо верховенства над іншими. Сенс існування нації — в чеканні часу, коли наступить її черга бути центральною в світі і вищою за інших; така установка є в підсвідомості кожної нації. Всі без винятку народи, і великі, і малі, мають шанс стати наймогутнішими в світі. Первинними чинниками, що впливають на силу нації є її «внутрішні», духовні ресурси і багатства, тоді як «зовнішні» показники — економіка, армія, територія — є менш важливими. Завданням націоналістів є пошук духовних сил нації та їх застосування задля зростання її могутності. При цьому В. Мороз зауважує, що «...справжні глибинні ресурси можна знайти тільки наступальним способом...», закликаючи до переходу від оборони свого власного, національного до його активного поширення в світі. Теоретик піддавав критиці політику української влади протягом 1990-х рр. за нездатність ефективно захищати інтереси українського народу [19, с. 3–5].

В. Мороз передбачав значні зміни на геополітичній карті світу у відповідності з принципом «черги націй». На його думку, зоряний час світового

гегемона 1990-х рр. — країн Північної Америки і Західної Європи — вже минув, тому Захід прямує до свого занепаду. Наступним світовим лідером в уяві В. Мороза повинна була стати Японія та «далекосхідні тигри» («японоцентрична зона»). А ще за декілька десятиліть повинна була настати епоха «Заходу з людським обличчям» або «середньої зони», до якої історик відносив Україну, Туреччину, Литву, Хорватію, Словенію та Словаччину. Центральне місце серед цих держав повинна була б зайняти Україна, якій «...належить у майбутньому велика роль» [19, с. 5–6]. Виходячи із переліку держав, можна зробити висновок, що В. Мороз симпатизував хорватському націоналізму Ф. Туджмана, економічним реформам Т. Озала в Туреччині та підтримував хорватську сторону в югославському конфлікті першої половини 90-х рр. ХХ ст. Очевидно, теоретик вважав поразку Росії в «холодній війні» остаточною та не вважав східного сусіда України значним геополітичним центром сили. У схемі Мороза не знайшлося місце Польщі як одному з лідерів «середньої зони». Основними хибами його геополітичної концепції було значне недооцінювання Заходу та Росії як потенційних центрів сили на міжнародній арені.

Проте українська нація, за В. Морозом, не повинна просто очікувати свого великого часу, вона повинна активно працювати для того, щоб його прискорити. Шлях до величі нації, на його думку, можливий тільки через націоналізм. Історик вказує на те, що український націоналізм пройшов у своєму розвитку ряд етапів — етнографічний (ХІХ ст.), волюнтаристський (ХХ ст.) В. Мороз говорить про особливу роль націоналізму у майбутньому для світу загалом та для України зокрема, вступаючи в протиріччя із концепціями «кінця історії» Ф. Фукуями та мультикультуралізму: «Світ ХХІ сторіччя приречений на націоналізм» [19, с. 7].

У своїй концепції «націоналізму ХХІ століття» В. Мороз виділяв два ключових аспекти — екологічний та соціальний. Екологічність націоналізму теоретик пов'язував із проблемою перенаселення Землі та відповідного посилення боротьби за ресурси у світі. Зростання чисельності людства значно ускладнило можливість збереження придатних для нормального життя умов навколишнього середовища. Соціальні наслідки демографічного вибуху на даному етапі гальмуються, але зрештою він призведе до вибуху в суспільстві [19, с. 8]. Чітко простежується вплив теорії мальтузіанства на погляди В. Мороза: історик трактує війни як природний механізм «самоочищення» Землі.

Націоналізм майбутнього буде також соціальним, що виражатиметься у боротьбі різних соціальних груп, в першу чергу націй за життєвий простір, за оборону своєї території. При цьому В. Мороз різко засуджував космополітизм, імперські теорії «злиття націй» та «плавильного котла», які

були популярними відповідно у СРСР та у США в другій половині ХХ ст. Теоретик прогнозував зростання ксенофобії в суспільстві, яка буде наслідком невдалої соціальної, економічної та національної політики урядів провідних західних держав, активної міграції до Європи та Америки із Близького Сходу та африканських держав. Валентин Мороз був прихильником заборони міграцій, здійснення активної протекціоністської політики, спрямованої на «захист свого». Історику вдалось передбачити крах політики мультикультуралізму у Західній Європі, «бо зростає лавина чужих людей, які рвуться у перенаселеному світі через кордон». Він робив висновок про швидку капітуляцію Заходу перед «навалою чужих» та приреченість на ксенофобію [19, с. 11–12].

При цьому В. Мороз ідеалізував східний, японський приклад побудови мононаціональної держави, виправдовуючи примусові депортації представників національних меншин та мігрантів. Одним із найбільших плюсів японської моделі він вбачав повне заперечення марксистських принципів і практики. Загалом теоретик ставився до марксизму як до однієї із ключових загроз для існування людства, яку необхідно повністю викоринити та визначав його як «систему, що з'їла половину світу» [19, с. 12–14].

Основними проблемами молодої Української держави у 1990-х рр. В. Мороз вважав відсутність національної ідеї та україноцентризму у всіх сферах життя. Історик був прихильником етнічної концепції побудови держави в Україні, повторюючи основне гасло націоналістів від часів М. Міхновського: «Україна — це держава української нації... Доки цього немає — все, що ми будуємо — збудоване на піску» [19, с. 15]. Мороз активно критикував політику Президента Леоніда Кучми за її нерішучість, низьку активність у національному питанні та відсутність чіткої україноцентричної позиції. Теоретик засуджував намагання владних діячів під прикриттям демократизму та лібералізму гальмувати процес творення модерної української нації. Колишній дисидент закликав до обережності у проведенні мовної політики, вважаючи, що українізація Сходу України повинна проводитися поступово. Зокрема, у регіоні Донбасу, за В. Морозом, слід акцентувати увагу швидше на економічних чинниках єдності з Україною, ніж на мовних чи культурних [19, с. 15–16].

Валентин Мороз у своїй роботі вказував на основні засоби зміцнення України та наповнення її реальним українським змістом — створення позитивного образу українця, перетворення України в активного суб'єкта міжнародних відносин, повну відмову від «малоросійщини». Дослідник акцентував особливу увагу на невичерпності національних духовних ресурсів сучасної України, їх богообраності, величній історії, та

закономірності подальшого посилення Української держави на міжнародній арені [19, с. 17–18].

У 1999 р. побачила світ брошура В. Мороза «У пошуках українського Піночета», в якій детально описуються та накладаються на реалії України періоду рубежу тисячоліть ідеї одного із найбільш відомих теоретиків українського націоналізму Миколи Сціборського (1898–1941). Передмову до праці написав один із лідерів СНПУ А. Парубій, який звернув увагу на те, що В. Мороз є одним із провідних ідеологів українського націоналізму на сучасному етапі, а його ідеї та боротьба справили значний вплив на процес розпаду СРСР та утвердження вітчизняної державності. Парубій високо оцінив чіткий україноцентризм В. Мороза та його прихильність до ідеології соціал-націоналізму, основною метою якої є вирішення матеріальних та духовних потреб українського народу [18, с. 3–4].

В. Мороз у даній праці подав детальний аналіз основної теоретичної праці М. Сціборського «Націократія», яку він ставив у один ряд із «Націоналізмом» Д. Донцова та «Призначенням України» Ю. Липи в контексті впливу на формування ідеології українського націоналізму. Історик писав, що досить значний вплив на концепцію М. Сціборського справили консервативно-монархічний націоналізм В. Липинського та націонал-комунізм М. Хвильового. Загалом «Націократія» оцінювалась В. Морозом як логічне завершення і синтез теорії українського націоналізму зразка міжвоєнного періоду [18, с. 7–13].

В. Мороз бачив втілення ідей націократії М. Сціборського в першу чергу в диктатурі Аугусто Піночета в Чилі в 1973-1990 рр. Автор високо оцінював політичну діяльність А. Піночета, вважаючи, що він запровадив диктатуру, виходячи з потреб та інтересів чилійського народу. Дисидент вказував на вагомі економічні успіхи А. Піночета, «чилійське економічне диво» – досягнення стабільності, притік іноземних інвестицій, масову заробітчанську еміграцію в Чилі. Серед основних причин успіху А. Піночета В. Мороз виділяв запровадження націоналізму як основи усіх сфер державної політики і суспільного життя, а також введення комбінованої економічної моделі із вмільим поєднанням приватної ініціативи та державного контролю. Також дисидент вказував на схожість ідей М. Сціборського з однієї сторони та політичних заходів у сфері економіки президента Франції Шарля де Голля (1958–1968) і японських урядів у 1990-х рр. з іншої [18, с. 14–17].

На думку історика, більшість проблем України на рубежі тисячоліть були пов'язані із відсутністю політичної та економічної стабільності. Їх вирішення В. Мороз бачив у запровадженні тимчасової диктатури на основі ідей націократії, тому закликав «знайти українського Піночета». Дослідник, виходячи з теорії М. Сціборського, вкотре наголошував на необхідності

становлення України як держави української нації, а також звертав увагу на те, що національна революція є довготривалим процесом, який буде продовжуватися до ліквідації наслідків чужоземного поневолення. Історик визнавав актуальність ідей М. Сціборського про соціальну роль націоналізму та необхідність перебудови суспільно-економічних відносин в Україні [18, с. 16–18].

Досить цікавою є стаття В. Мороза «Збільшувати націоналістичний потенціал України», яка побачила світ в тижневику СНПУ «Соціал-націоналіст» 19 жовтня 1997 р., а згодом передрукована у збірці «Правий напрям» (1998 р.) Колишній дисидент писав про важливість поширення ідеології українського націоналізму, яка могла б стати визначальним стабілізуючим фактором в умовах переходу України від комунізму до ринкової економіки. Він констатував відсутність реальних змін після «оксамитової революції» 1989–1991 рр. та визначав період після проголошення незалежності України як «епоху пізнього комунізму». В. Мороз закликав до створення культу української сили та перетворення України в потужну геополітично і по-справжньому незалежну державу. Конкретними кроками для здійснення цієї мети він бачив популяризацію історії українських силових структур, формування великодержавної ментальності в Україні та зростання ролі СНПУ у політичному житті держави [17].

У квітні 2001 р. В. Мороз в інтерв'ю для журналу «Орієнтири» різко розкритикував партії лівого спрямування, які він ототожнював із проросійськими силами в Україні. Колишній дисидент вважав великим досягненням падіння авторитету українських лівих на початку ХХІ ст.; із пересторогою ставився до перемоги комуністів Молдови на парламентських виборах у лютому 2001 р. та росту популярності лідера Соціалістичної партії України (СПУ) Олександра Мороза. Професор історії різко негативно оцінював діяльність останнього, вважаючи голову СПУ «однією із найнебезпечніших фігур у теперішній українській ситуації». В. Мороз різко протиставляв українських націонал-комуністів 1920-х рр., яких вважав захисниками української національної ідеї — та Комуністичну партію України (КПУ) 1990-х рр., яку характеризував як проросійську п'яту колону [16].

Уже в кінці 1990-х рр. стали проявлятися певні зміни у політичному світогляді В. Мороза. На президентських виборах у жовтні 1999 р. він підтримав кандидатуру чинного президента Л. Кучми на противагу лідеру КПУ П. Симоненку. Мороз пояснював це рішенням небажанням допущення реваншу антиукраїнських сил [2, с. 71]. Історик активно брав участь у

передвиборчій кампанії Л. Кучми, їздив по селах та містах Львівської області та виступав перед виборцями [10]. У другій половині 2001 р. В. Мороз зблизився із головою Львівської обласної державної адміністрації Михайлом Гладієм (березень 2001 – квітень 2002 рр.), який був також головою Аграрної партії України (АПУ). Після того, як М. Гладій почув один із виступів колишнього дисидента, В. Мороза було призначено радником голови ОДА [10]. Одночасно дисидент припинив співпрацю із СНПУ, проте зберіг близькі відносини із А. Парубієм.

Таким чином, основними передумовами переходу В. Мороза до співробітництва із СНПУ були ідеологічна близькість та його симпатії до парамілітарної організації «Варта Руху», яка згодом стала основою партії. Період активної співпраці тривав протягом 1991–2001 рр., її основними формами була вплив В. Мороза на формування ідеології партії, організація соціал-націоналістами творчих вечорів на честь дисидента, публікація його творів у офіційних партійних виданнях. Статті і виступи дисидента періоду його співпраці із СНПУ мали на меті утвердження та поширення в суспільстві принципів україноцентризму, українського націоналізму, культу геополітично міцної Української держави, національно орієнтованого бачення вітчизняної історії. Вони пронизані різкою критикою української влади та її діяльності у національно-культурній та соціально-економічній сферах.

Література:

1. Wilson A. Ukrainian nationalism in the 1990s: A minority faith / A. Wilson. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 300 p.
2. Бурнашов Г. Шістдесятник // Г. Бурнашов / Борітеся – поборете! Нариси. Публіцистика 1990–2000 рр. – Івано-Франківськ: ЛІК, 2000. – С. 50–71.
3. Андрущенко Е. Українські праворадикальні організації у контексті суспільно-політичних процесів (кінець 1980-х – 2015 рр.) : дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Андрущенко Едуард Сергійович; Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет». – Запоріжжя, 2015. – 284 арк.
4. Мороз В. Ще дві практичні справи – і знову без філософії / В. Мороз // Анабазис. – 1990. – Ч. 2. – С. 3–7.
5. Мороз В. Український Військовий З'їзд / В. Мороз // Анабазис. – 1990. – Ч. 3. – С. 3–7.
6. Мороз В. Більше плямистих хлопців... / В. Мороз // Анабазис. – 1990. – Winter. – С. 3.
7. Цільові пожертви – що це таке? // Анабазис. – 1990. – Ч. 4. – С. 12–14.

8. Інтерв'ю з Морозом В. Я., 1936 р. нар., с. Холонів, Горохівський р-н, Волинська обл. Запис 21.04.2016, м. Львів, інтерв'юер Паска Б. В. / Б. В. Паска // Особистий архів Б. Паски. – 16 арк.

9. Чорновіл В. Твори: У 10-ти т. – Т. 7. Статті, виступи, інтерв'ю (березень 1990 – грудень 1992) / Упоряд. Валентина Чорновіл. – К.: Смолоскип, 2011. – 1080 с.

10. Інтерв'ю з Морозом В. Я., 1936 р. нар., с. Холонів, Горохівський р-н, Волинська обл. Запис 23.01.2014, м. Львів, інтерв'юер Паска Б. В. / Б. В. Паска // Особистий архів Б. Паски. – 7 арк.

11. Гуцул Е. Социал-націоналісти провозгласили великий поход на Восток... України / Е. Гуцул // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.zp.ua/ARSHIVE/sotsial-natsionalisty_provozglasili_velikiy_pohod_na_vostok_ukrainy.html. – 1999. – 26 марта.

12. Мороз В. Націоналізм ХХІ століття / В. Мороз. – Львів: Сурма, 1997. – 23 с.

13. Ювілейний вечір, організований СНПУ, з нагоди 65-річчя Валентина Мороза // Орієнтири. – 2001. – № 4. – С. 6.

14. Мороз В. Концепція світового українця / В. Мороз // Орієнтири. – 2001. – № 5. – С. 5,8.

15. Мороз В. Що таке історик на 12,5 % / В. Мороз // Соціал-націоналіст. – 1994 – № 8. – С. 2.

16. Мороз проти Мороза // Орієнтири. – 2001. – № 2. – С. 2–3.

17. Мороз В. Збільшувати націоналістичний потенціал України / В. Мороз // Правий напрям / ред. А. Радомський. – Львів: Ліга-прес, 1998. – С. 35–37.

18. Мороз В. У пошуках українського Піночета / В. Мороз. – Львів: Сурма, 1999. – 24 с.

19. Мороз В. Націоналізм ХХІ століття / В. Мороз. – Львів: Фонд Дмитра Донцова, 2004. – 18 с.

The article highlights the key stages and forms of cooperation between V. Moroz and the Social-National Party of Ukraine (SNPU) during the early 1990s – early 2000s. The author analyzes the dissident's participation in the political life of the party, its impact on the ideology of social nationalism. The basic publicist works Moroz, written in collaboration with SNPU, including «Nationalism of the XXI century», «In Search of Ukrainian Pinochet», «Concept of World Ukrainian» and soon are researched. The article reveals the contribution of Moroz in spreading the ideas of Ukrainian nationalism and ukrainotsentrism.

Keywords: Valentyn Moroz, the Social-National Party of Ukraine, social nationalism, «Nationalism of the XXI century», «Warta Rukhu».